

УДК 338

В. В. Ковч,
аспірант, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ З ПРИВАТНИМ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті розглянуто переваги взаємодії держави та приватного бізнесу з позиції врахування інноваційної політики країни. Визначено головні пріоритетні напрямки реформування та зміни курсу інноваційної політики в Україні.

Annotation. The article reviews the benefits of cooperation between the state and private business from the perspective of accounting innovation policy. The main priorities for reform and change the course of innovation policy in Ukraine.

Ключові слова: інноваційна політика, держава, приватний бізнес, державно-приватне партнерство, інституційні пастки.

Вступ

Одним із найбільш важливих індикаторів ефективної діяльності держави є її інноваційний потенціал та якість проведення інноваційної політики. Інноваційна державна політика сформувалася як сплав науко-технічної та промислової політики. В інноваційній політиці приймається за аксіому, що знання в усіх формах відіграють вирішальну роль в економічному прогресі, а інновації є комплексним та системним явищем. Системні підходи до інновацій спрямовують політику переважно на взаємодію соціальних інститутів між собою, на взаємодію в процесах створення, розповсюдження та застосування знань. Тому особливої актуальності на сьогодні набувають дослідження проблем формування та розвитку інноваційної політики країни, умов взаємодії держави та приватного бізнесу.

Постановка задачі

Висвітлити основні пріоритетні напрямки реформування інноваційної політики України та визначити необхідний рівень та межі взаємодії держави та приватного бізнесу.

Аналіз досліджень і публікацій

На необхідності формування чіткої державної політики у сфері інновацій та інвестицій наголошують зарубіжні та вітчизняні вчені. Питання наукових основ державного регулювання інноваційної діяльності досліджується в роботах В. М. Гейця, М. Данько, Л. А. Жаліло, А. К. Кінаха, В. Мартиненка, А. С. Музиченка, М. І. Крупки, Б. Санто, О. Ф. Уткіна та інших.

Результати дослідження. На сьогодні інноваційна політика держави в Україні є нечітко визначеною за пріоритетами, не підкріплена конкретними механізмами реалізації, неефективна за результатами. Можна погодитися з авторами доповіді «Інформаційне суспільство. Шлях України» [3], які проаналізували українську інноваційну політику якраз призму зазначеного концептуального підходу та прийшли до висновку, що відтворювалося структура промисловості України, яка оцінена за технологічними укладами, не відповідає вимогам часу.

Інноваційна політика країни з ринковою економікою характеризується такими ключовими ознаками:

- базування на аналізі глобальних тенденцій та внутрішніх соціальних, економічних потреб у стабільному розвитку, підвищенні конкурентоспроможності економіки та національної безпеки;

- орієнтація на визначених на підставі вищезазначеного довгострокових технологічних пріоритетів, галузей економіки, регіонів;
- поєднання бюджетних асигнувань та розробки з інструментами стимулювання досліджень;
- підвищення ефективності діяльності державних інститутів;
- оптимізація партнерства держави і бізнесу шляхом альянсів, кооперації, спільного підприємництва державних і приватних замовлень;
- захист національних інтересів в плані інновацій на міжнародних ринках.

Відомий вчений в сфері інновацій Ю. М. Бажал звертає увагу на те, що пануючий сьогодні у розвинутих країнах 5-й «інформаційний» уклад в Україні не перевищує п'яти відсотків промислового виробництва. Дивлячись у майбутнє, передові країни вже розгортають передумови для експансії виробництв 6-го укладу, де ключовим фактором разом з інформаційними технологіями виступають біотехнології. Сьогодні фактичним пріоритетом є галузі 3-го та 4-го укладів. Це віддзеркалює просте відтворення стану технологічної бази, яка сформувалася у минулому. Зрозуміло, що така політика не спроможна забезпечувати довгострокове економічне зростання країни. Інформаційні технології виступають ключовим фактором п'ятого техніко-економічного укладу, який сьогодні обумовлює економічний розвиток. Ключовий фактор стосується саме масового попиту на відповідні технологічні зміни. Тому лідери світової спільноти опановують ці технології з випередженням. Галузі, які інтенсивно використовують ключовий фактор, найбільш вдало пристосовуються до потреби відповідної організації виробництва, є головними інвесторами, позиціонуються у ролі пріоритетних галузей.

Інноваційна роль держави в реалізації інноваційної стратегії полягає в наступному:

- створенні оптимальної нормативно-правової бази;
- законодавчій фіксації частки інноваційних витрат в суспільному продукті;
- пріоритетному ресурсному забезпеченні інновацій в умовах дефіцитності ресурсів;
- податковому стимулюванні інноваційних підприємств (зниження податку на приріст інноваційних витрат);
- «податкові канікули» на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проєктів;
- інвестиційний податковий кредит у вигляді відстрочки податкових платежів в частині витрат на інновації;
- пільгове оподаткування дивідендів, отриманих по акціям інноваційних організацій;
- пільгове оподаткування прибутку, отриманого від використання патентів, ліцензій, ноу-хау;
- зменшення оподаткування прибутку на суму вартості устаткування, переданого науково-дослідним установам, інноваційним фондам;
- зарахування частини прибутку інноваційних фірм на спеціальні рахунки з наступним пільговим оподаткуванням в разі використання коштів на інноваційні цілі;
- заохоченні інноваційно-підприємницької діяльності вузів з подальшим використанням наукових розробок в практиці функціонування товаровиробників;
- проведенні конкурсів інвестиційних проєктів на розміщення централізованих ресурсів в наукоємних перспективних виробництвах;
- державних гарантіях для підприємств, що використовують інноваційні кредити;

- субсидюванні пріоритетних виробництв в частині інноваційних витрат;

- програмно-цільовому контрактному фінансуванні витрат на НДДКР (забезпечується інтеграція науки і виробництва, науково-дослідна сфера підпорядковується комерційним цілям, в принципі рентабельності, масштабні інноваційні програми поєднуються з невеликими дослідницькими проектами).

В розвинутих країнах світу, в котрих інноваційна продукція сягає 50% від усієї реалізованої продукції, інвестування в галузь інноваційної діяльності забезпечує від 60% до 70% приросту ВВП.

В промислово-розвинутих країнах, для підтримки малих наукомістких фірм, держава надає право розпорядження на результати НДДКР, що були проведені за кошти державного бюджету; отримувати ліцензії на патенти, що належать уряду; на конкурсних основах, брати участь у державних замовленнях на проведення НДДКР.

Розвиток економіки країни безпосередньо пов'язаний з формуванням ефективної державної інноваційної політики. Її реалізація передбачає визначення пріоритетів і концептуальних засад інноваційного розвитку країни, формування нормативно-правової бази щодо відносин між державними інституціями та інноваційно-активними суб'єктами підприємницької діяльності, використання прямих і опосередкованих методів регулювання інноваційної діяльності з метою її активізації, формування і розвитку відповідної інфраструктури. Держава, будучи головним суб'єктом інноваційної діяльності, створює умови для зростання науково-технічного потенціалу країни, визначає пріоритети у сфері науково-технічної діяльності і підтримує їх розвиток через систему фінансово-кредитних і податкових інструментів, формує організаційні механізми інформаційного та ресурсного забезпечення інноваційної діяльності.

Державна інноваційна політика являє собою сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення, підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Між ринком інновацій та звичайним товарним ринком можна провести аналогію, в обох випадках головна роль належить попиту. В його сутність покладено відображення суспільних потреб і таким чином він стимулює пропозицію. Розвиток інноваційного процесу та інноваційного ринку керується попитом на нововведення. Як показує досвід розвинутих країн, він на 65-75% спричинений ринковим середовищем [1, с. 4]. В корні цього впливу лежить подвійний характер:

- прямиї – державні замовлення;

- опосередковані – зміни ринкового середовища (зокрема шляхом інтенсифікації конкуренції).

За останні роки наука в Україні зазнала великих втрат: втрачена матеріальна база, призупинено оновлення матеріальної бази, зменшено фінансування, скоротилися притік молодих спеціалістів, збільшилася міграція вчених з науки в бізнес та закордон. Так, за останні три роки чисельність спеціалістів, що виконують науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи скоротилась на 62 тис. чоловік. Значна частина талановитих вчених залишає Україну та виїжджає на роботу, а потім на постійне проживання в країні, які створюють привабливі умови для інновацій. Нещодавно Україна займала передові позиції у фізиці по морфології структури мозку, хімії, електрометалургії, електросинтезі, біоелектрохімії, електродіалізі, біохімії. На сьогоднішній день ці позиції втрачено і Україна відкинута на десятиріччя назад. Необхідно переглянути радикально інноваційну політику, оскільки це питання національної безпеки України.

Партнерство держави та бізнесу визнано актуальним в Україні на різних рівнях. Зокрема, Закон України «Про державно - приватне партнерство» № 2404 - VI, підписаний Президентом 01 липня 2010 р., визначає форми такого партнерства, але не відносить до пріоритетних сфер застосування освіту, науково - дослідницьку діяльність та інноваційну сферу, хоча й не забороняє такого використання: «державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям» [5]. В той час як в проекті Закону України «Про загальні засади розвитку державно – приватного партнерства в Україні, схваленим Кабінетом міністрів України 17.09. 2008 р. наукова діяльність та інноваційна сфера були названі серед основних галузей, де передбачено розгортання проектів ДПП. Однак перехід від законодавчих актів до реалізації програм не здійснений. Реальні справи в цій сфері потребують вивчення кращого світового досвіду.

Як правило, партнерство втілюється у формі конкретних програм в сферах, де низький комерційний ефект поєднується з високою суспільною ефективністю. Саме такі проекти вимагають державної підтримки, оскільки їхнє здійснення приносить суспільству значні чисті вигоди, однак у зв'язку з відносно низькою фінансовою ефективністю не приваблює приватних учасників, зацікавлених у їхній реалізації [6, С. 12-21].

Український вчений Головінов О.В. окреслює інституційний механізм ДПП як комплекс трьох складових [2]. Він зазначає, що варіація взаємодії держави і підприємств приватного бізнесу може змінюватися залежно від обсягу переданих приватному партнеру прав власності на термін і на умовах, передбачених відповідною угодою. При цьому держава виступає як суб'єкт влади і суб'єкт господарського обороту, приватний партнер — як суб'єкт (учасник) господарського обороту.

Сам термін «державно-приватне партнерство» означає використання державою механізму як сукупності реалізуючих його елементів, що забезпечують створення даного партнерства і участь приватного бізнесу в інноваційній діяльності. Державно-приватне партнерство в Україні — система відносин між державним та приватним партнерами, при реалізації яких ресурси обох партнерів об'єднуються з відповідним розподілом ризиків, відповідальності та винагород (відшкодувань) між ними, для взаємовигідної співпраці на довгостроковій основі у створенні (відновленні) нових та/або модернізації (реконструкції) діючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій, та користуванні (експлуатації) такими об'єктами. В Україні закон «Про державно-приватне партнерство» передбачає реалізацію проектів лише у формі договору, тоді як, наприклад, у ряді європейських країн такого обмеження немає, переважно створюється спеціальна структура у формі юридичної особи за участю публічного і приватного партнера, у ряді випадків – ще за участю фінансових інститутів. У рамках даного об'єднання і укладаються договори, що дозволяють досягти максимальної структурованості і прозорості операцій.

При даному партнерстві виникає можливість утворення інституційної пастки. Можливість уникнення такої загрози включають в себе встановлення нової норми, подолання інерційності та застою, руйнування механізмів лобіювання, адаптація нової норми до існуючого інституційного середовища. Аналіз інноваційної політики в Україні показав, що мисленнюється також спосіб ротації державного апарату після кожного виборів президента. В такому разі відбувається ротація кадрів, але в результаті збереження сприятливого середовища для пасток механізм корупції просто перебирається на новий склад управлінців.

При зміні норми, зазначав В.М. Полтерович, витрати інституційної трансформації розподіляються між економічними агентами нерівномірно. Наслідком цього, а також культурної інерції і невизначеності величини витрат інституційної трансформації може бути виникнення групи протидії, що чинить перепони впровадженню нормам [4, с. 10]. Стійкість таких нездорових інститутів означає, що при невеликій тимчасовій зовнішній дії на систему остання залишається в «інституційній пастці», лише трохи міняючи параметри свого стану, а після зняття обурення повертається в колишній стан. Таким чином інститут захищає себе і відтворює свій статус навіть після кадрових чисток.

Державно-приватне партнерство задає темпи модернізаційних змін, виходячи з викликів та потреб інноваційного середовища, має значення для розробки системи адекватних заходів подолання виникаючих протиріч в рамках створення ефективних національних економічних систем. На ґрунті системних інноваційних взаємозв'язків виростають нові механізми формування науково-технічної політики. Вона стає не просто продуктом функціонування державного апарату, але і досягається крізь призму узгодження інтересів із загальним баченням перспектив науково-інноваційної сфери. У сучасних умовах інноваційне середовище як особлива інституційна структура, що включає в тому числі науково-технічну та інноваційну політику, висуває нові вимоги до розвитку приватно-державного партнерства як до генератора можливих екзогенних змін. Ці вимоги виникають з викликів інноваційного середовища. При створенні державою спеціалізованих інтеграційних структур, а також органів регулювання інтеграційних процесів в інноваційній сфері надзвичайно важливо уникати формального характеру об'єднання, прихованого декларациями. Держава має завдання ліквідувати розриви у науково-інноваційних механізмах шляхом утворення постійних або тимчасових організацій - ланок національної інноваційної системи. Ці структури ефективні, якщо вони із самого початку націлені на державне інноваційне підприємництво.

Висновки:

Аналіз сильних та слабких сторін учасників інноваційного процесу дозволяє зосередити зусилля держави на найбільш проблемних ланках, що дозволяє заощадити ресурси (фінансові, кадрові, організаційні), дозволяє уникати недооцінки або переоцінки тої чи іншої інституції. Для розробки інноваційної політики необхідно провести ретельний аудит інноваційних механізмів в Україні, включаючи аналіз причин низької ефективності НДДКР та низького рейтингу України у світі за рівнем економічного розвитку. На сьогодні інноваційна політика держави в Україні є нечітко визначеною за пріоритетами, не підкріплена конкретними механізмами реалізації, неефективна за результатами.

Література:

1. Бедратий, В. Роль та місце держави в сучасних умовах трансформації економічної системи в Україні [Текст] / В. Бедратий // Економіка та держава. - 2006. - № 3. - С. 66-68.
2. Головінов О.М. Держава в ринковому середовищі: питання теорії: монографія / О.М. Головінов. – Донецьк, 2007. – 281 с.
3. Інформаційне суспільство. Шлях України. — К., Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. – 345 с.
4. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. – М.: Российская экономическая школа, 1998.
5. Про інноваційну діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №47 – С. 646; - №10.

6. Сильвестров С. Партнерство государства и частного сектора / С. Сильвестров // Экономика России: XXI век. - 2005. - №18. - С. 12-21.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"